

Varhaník, Jiří

Pařížov (okr. Chrudim) – nadstandardní refugium ve věži vesnického románského kostela

Archaeologia historica. 2008, vol. 33, iss. [1], pp. 377-386

ISBN 978-80-7275-076-4

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140770>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Pařížov (okr. Chrudim) – nadstandardní refugium ve věži vesnického románského kostela

JIŘÍ VARHANÍK

Abstrakt: Z románské stavby kostela se zachovala věž a část zdiva lodě s fragmentem portálu na jižní straně. Takřka intaktně dochovaný interiér věže obsahuje velké množství stavebního dřeva – překlady špalet okének a průchodů, desky kryjící schodiště v síle zdiva a kleštiny. Přízemí věže je přístupné pouze shora. Pozoruhodné je nadstandardní zajištění refugia ve věži. Portálek z tribuny do prvního patra věže, nástup na schodiště v síle zdiva a vstup do druhého patra věže byly uzavírány a zajišťovány závory. Dřevěné prvky se zatím nepodařilo dendrochronologicky datovat.

Klíčová slova: Románský kostel – dřevěné překlady – kleštiny – refugium – věž – tribuna – schodiště v síle zdiva – klenba – dendrochronologie.

Pařížov (Chrudim District) – Remarkable Refuge in the Tower of a Romanesque Church

Abstract: A tower and part of the nave, with a fragment of the portal on the south side, have been preserved of the Romanesque church in Pařížov. The almost-intact interior of the tower contains a large amount of timber: window lintels and passageways, boards covering the staircase set into the stonework, and ribbands. The ground floor of the tower can only be accessed from above. One feature of the tower is an unusual, well-preserved refuge. A small portal from the platform to the first floor of the tower, the entrance to the staircase and entrance to the second floor of the tower were closed and secured with bars. The wooden elements have so far not been dendrologically dated.

Key words: Romanesque church – wooden lintels – ribbands – refuge – tower – platform – staircase set into the stonework – vault – dendrochronology.

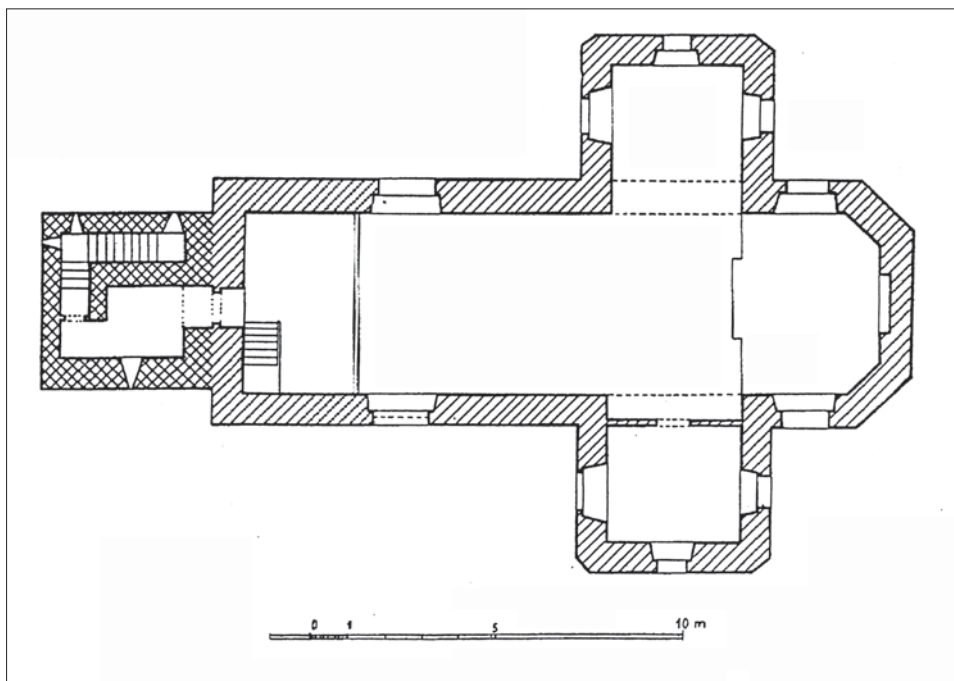
Podélný románský kostel sv. Máří Magdalény, dříve sv. Jana, v Pařížově je situován uprostřed malého hřbitova, ohrazeného kamennou zdí, na hraně nevysokého ostrohu nad údolím řeky Doubavky. Jeho velká orientovaná budova sestává z obdélné lodě, zakončené na východě mělkým trojbokým závěrem, k němuž po stranách přiléhá dvojice nižších bočních kaplí. Závěr s kaplemi zřejmě nepochází z úprav kostela v r. 1837, jak je uváděno v literatuře (Poche a kol. 1980, 26), neboť je v této podobě zachycen již na stabilním katastru, a je tedy nejspíše dílem 18. století. Před západní průčelí lodě předstupuje štíhlá hranolová věž s nevysokou stanovou střechou. V posledním podlaží věže se otvírají na všech stranách sdružená trojdílná okna kromě západní, kde byla druhotně zřízena dvojice jednoduchých, půlkruhově završených otvorů. Kromě nich se na jižním průčelí věže otvírá pětice šterbinových okének nestejných rozměrů nad sebou. Další, podstatně menší šterbinové okénko se otvírá na západním průčelí při severozápadním nároží a dvojice podobných otvorů se uplatňuje v severní zdi věže.

Kostel stál až doposud, zřejmě v důsledku svého skromného architektonického řešení, spíše na okraji zájmu uměleckohistorické literatury. Bližší pozornost mu byla věnována až v rámci Soupisu památek (Birnbbaumová–Jansová, 1929, 274–276). Bylo konstatováno jeho založení asi ve 12. století s tím, že z původního kostela je zachována věž a popsáno zdivo patrné uvnitř, složené z neobráběných lomových úzkých dlouhých placatých kamenů. Dále bylo uvedeno, že všechna nároží, postranní ostění dveří a střílnovitých okének, jakož i sdružená okna v nejvyšším patře, jsou z tesaného kamene a kvádrů. Správně bylo charakterizováno podvěží jako komora, která nemá vchod a je přístupná pouze s vyššího patra. Dále byl stručně popsán interiér prvního patra věže s valenou klenbou s dvojicí výklenků a vstup na emporu. Ke schodišti v síle zdiva bylo zmíněno, že mělo původně asi dřevěné, nyní cihlové schody. Ve druhém patře bylo usuzováno z ložisek ve zdivu na existenci trámového stropu. Byl zmíněn nový strop ve třetím patře, ve čtvrtém patře sdružená okna, z nichž západní je částečně zazděno. Zajímavý je dobový názor na dřevěné prvky ve věži: „Pozoruhodnou technickou zvláštností je, že překlady dveří i střílnovitých oken, zastropení schodiště i obou

Obr. 1. Pařížov, románský kostel od severu. Foto J. Varhaník, 2007.

Abb. 1. Pařížov, die romanische Kirche von Norden aus. Foto J. Varhaník, 2007.

Obr. 2. Pařížov, půdorys kostela v úrovni druhého podlaží věže. Podle Birnbaumové-Jansové, 1929.

Abb. 2. Pařížov, Grundriß der Kirche in Höhe des zweiten Turmgeschosses. Nach Birnbaumová-Jansová, 1929.

velkých výklenků v I. patře byla již původně z dřevěných trámů, nyní obnovených.“ (Birnbbaumová–Jansová 1929, 276). Cenným přínosem byly otištěné půdorysy kostela, jednak celé stavby, a to v úrovni prvního patra, ale i druhého a zvonového patra věže.

Další postřehy ohledně pařížovského kostela doplnil V. Mencl ve své práci o románských tribunách (Mencl 1965, 35). Autor datoval kostel do doby kolem roku 1130. Předpokládal přístup na pavlačovou tribunu portálem v podélné zdi. Zaznamenal podestu nad schodištěm, na níž měla navazovat dřevěná pavlač při východní stěně věže. Konstatoval nepřístupné přízemí se střílnovitým okénkem.

Vzhledem ke svému nezpochybnitelnému románskému původu byl kostel zařazen do katalogu raně středověké architektury v Čechách (Merhautová (1971, 190). Autorka uvedla, že z nynější stavby náleží původnímu kostelu věž, mající svou samostatnou východní zeď, a dále zdivo obdélné lodi, která měla rovněž svoji západní zeď. Portálem z patra věže se vstupovalo na tribunu v lodi, která byla podle autorky přístupná zvenčí vlastním portálem v boku lodi. Informace o nepůvodnosti vchodu z lodi do přízemku věže se v textu ocitla patrně nedopatřením. Autorka dále upozornila, že ves je uváděna až roku 1397 a románský kostel rámcově datovala do druhé poloviny 12. století s ohledem na podobu tribuny a schodiště v síle zdi.

Naposled se kostela v Pařížově dotkli J. Škabrada a Z. Smetánka (1974, 302), a to nejprve v souvislosti s jimi prováděným povrchovým výzkumem raně středověké vesnice. Zaznamenali stopy zaniklého panského sídla, situovaného západně od kostela v místech narušených výstavbou silnice. Poněkud blíže se problematikou románské architektury kostela zabývali v rámci pozorování raně středověké architektury na Časlavsku (Škabrada–Smetánka 1975, 264). Zmínili zazděný vstup na západní straně věže v úrovni prvního patra, u něhož tehdy bylo možné z prasklin vysledovat půlkruhový záklenek a otiskli snímek jeho zazdívkou v interiéru věže.

U sloupků sdružených oken uvedli, že jejich patky jsou ukryty v nadezdívce parapetů. Raně středověké sídliště předpokládali severně od kostela při brodu přes Doubravu. Naposledy tato autorská dvojice zmínila kostel v Pařížově mezi příklady dřev vhodných k dendrochronologické analýze (Škabrada–Smetánka 1977, 239). Byl zaznamenán negativ kleštiny s nepatrnými zbytky dřeva v západní stěně věže. K překladům otvorů a schodiště ve věži poznamenali, že vzhledem ke způsobu jejich osazení ve zdivu je alespoň u části kusů malá pravděpodobnost jejich novodobé výměny.

Dosavadní poznatky o exteriéru původního kostela, uvedené v literatuře, umožnil v současné době prohloubit zchátralý stav omítek lodě, zatímco pozorování vnějšího líce zdiva věže znemožňuje vrstva nové, nevhodné omítky z poslední opravy. Na viditelných úsecích originálních líců zdiva lodě pod odpadlou omítkou jsou ploché lomové kameny kladeny do řádek a spojovány kvalitní maltou, v níž bylo lžící naznačeno kvádrování. Na jižním průčelí lodě vlevo od stávajícího vstupu jsou pod odpadlými částmi omítky patrné fragmenty ostění původního vstupního portálu lodi. Nad levou stojkou, tvořenou ve spodní části kvádry z rudohnědého pískovce, je viditelná levá část záklenku ze světlejšího materiálu, u níž lze vysledovat původní výšku vnitřního oblouku archivoly o výšce cca 42 cm. Vzhledem k půlkruhovému tvaru záklenku musela být světlá šířka ostění přibližně dvojnásobná. Z těchto nevelkých rozměrů portálu vyplývá, že tedy jeho ostění nebylo členěno ústupkem a bylo utvářeno jen jako prostý výřez v masě zdiva. K případné existenci tympanonu za současné úrovně poznání nelze zaujmout stanovisko. Naproti tomu ve starší literatuře předpokládaný boční vstup na emporu není patrný na žádné z obou podélných stěn lodi.

Další podrobnosti o původním vybavení kostela lze vypožorovat v interiéru věže. Je přístupná z nynější kruchty v západní části lodě, která zaujala místo pavlačové tribuny. Jak již zaznamenala starší literatura, je věž zcela samostatnou stavbou, přiléhající k západnímu průčelí lodě. Tuto skutečnost dokládá vzhůru se mírně rozšiřující spára, otvírající se mezi oběma částmi románského kostela, dobře sledovatelná v průchodu z kruchty do věže.

Podle utváření tohoto průchodu z věže na tribunu a z absence obdobné komunikace

Obr. 3. Pařížov, špaleta portálku na tribunu v západní zdi lodě. Foto J. Varhaník, 2007.

Abb. 3. Pařížov, Laibung des kleinen Portals auf der Empore in der Westmauer des Schiffes. Foto J. Varhaník, 2007.

Obr. 4. Pařížov, špaleta vstupu do věže z tribunu s dřevěnými překlady, otvorem pro točnici dveří a kapsou závory. Foto J. Varhaník, 2007.

Abb. 4. Pařížov, Laibung des Turmeingangs von der Empore mit Holzstürzen, der Öffnung für die Drehtür und der Tasche für den Riegel. Foto J. Varhaník, 2007.

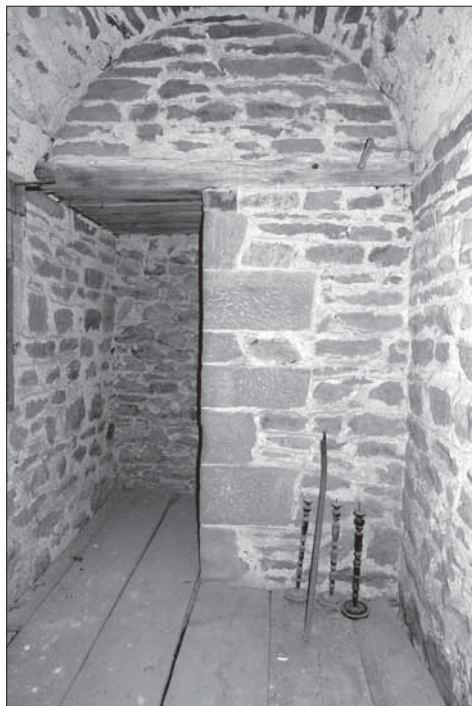
v úrovni přízemí lze alespoň pracovně usuzovat, že spára mezi lodí a věží není jen technologické povahy, odpovídající sezónní periodicitě výstavby, ale dovoluje uvažovat o eventualitě, že u původního kostela věž nejspíše nebyla zamýšlena. Portálek v západní zdi lodi je špaletován směrem na emporu. Jeho špaleta je kryta dřevěnými překlady, opatřenými vápenným nátěrem. Kamenné pravouhlé ostění portálku bez profilace je v rovině vnějšího líce západního průčelí lodě. Vzhledem k existenci vnitřních omítek v lodi nelze zjistit, zda tento původní vstup na tribunu zvenčí byl uzavíratelný závorou. Po připojení věže se orientace průchodu změnila. Na ostění portálku navázal průchod ve východní zdi věže, uzavíratelný dveřmi osazenými na opačné straně uvedeného ostění, které bylo možno zajistit závorou oproti vstupu z tribuny. Komunikace tak druhotně nabyla neobvyklé podoby oboustranně špaletovaného portálku. Časový odstup mezi výstavbou lodě a připojením věže nelze odhadnout, s ohledem na shodný charakter zdíva lze předpokládat, že nemusel být velký. Co se týče vztahu lodě a věže, jde tedy o odlišné řešení, než jaké představují na objem zdíva úspornější, avšak technicky náročnější varianty napojení obou těchto částí stavby, u nichž východní zeď věže není vyvinuta v plné výšce (Radová-Štiková-Škabrada 1976, 274–278).

Interiér prvního patra je opatřen valenou klenbou, provedenou na bednění. Neobvyklým a obtížně interpretovatelným jevem je šest přibližně svislých otvorů, rozmístěných po třech ve dvou řadách rovnoběžně s vrcholnicí klenby po obou jejích stranách. Otvory jsou zhruba čtvercového průřezu a zdá se, že neprocházejí celou tloušťkou klenby, nebyly-li ovšem shora zaslepeny, což nelze ověřit, neboť rub klenby nevystupuje nad úroveň podlahy druhého patra, a není tedy shora čitelný. Prostor je osvětlen nevelkým štěrbinovým okénkem od jihu, krytým dřevěnými překlady.

Z prvního patra bylo přístupné podvěží, ovšem pouze otvorem v podlaze. Jeho trámový strop je opatřen prkenným záklopem. Podvěží je sice osvětleno podobným okénkem jako první patro, ale na intaktních lících zdíva nejsou patrné ani stopy po nějakém otvoru vedoucím jako obvykle do lodě. V západní zdi prostoru v prvním patře je vynechána špaleta druhotně zazděného portálku, dostupného původně přímo zvenčí po schodišti či můstku. Je opět kryta dřevěnými překlady, z nichž čelní, uplatňující se v líci zdíva, je pečlivě opracován. Ze špalety tohoto portálku severním směrem se otvírá vstup na schodiště v síle zdíva. Ostění jeho obdélného portálku bez profilace je tvořeno kamennými tesanými stojkami, jako nadpraží slouží hraněný dubový trám.

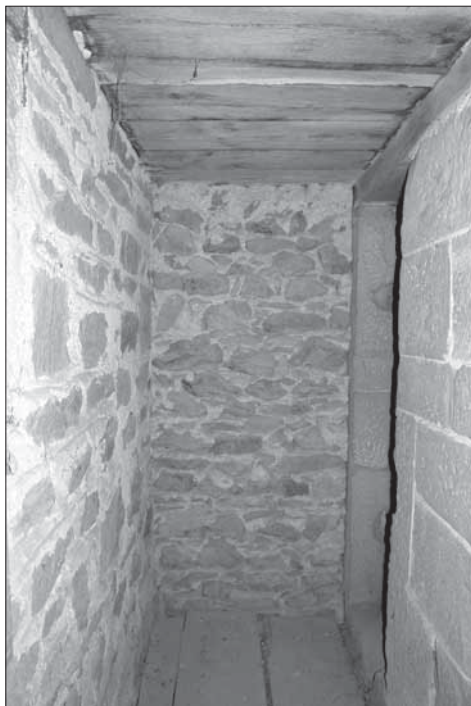
V líci zdíva dvouramenného schodiště, lomícího se v pravém úhlu se uplatňují dřevěné kleštiny. Stoupající strop nad chodbičkou schodiště je tvořen dřevěnými překlady a deskami. Schodiště je osvětleno třemi drobnými okénky. Dvě se otvírají na podestě mezi oběma rameny, třetí na horní podestě naproti vstupu do druhého patra. Zde se otvírá obdélný kamenný portálek bez profilace. Malý prostor druhého patra nemá strop. Osvětlen byl původně jednoduchým štěrbinovým okénkem od jihu, dnes sem dopadá světlo ještě ze dvou dalších okének situovaných nad ním. Ve východní zdi pod spodním z dvojice dřevěných táhel v líci zdíva byl druhotně proražen průřez na půdu lodě, při jeho zřízení bylo použito cihel. Původně byla loď nejspíše otevřena do krovu, ale bezpečných dokladů pro to není. Západní štít lodě neexistuje. Pozoruhodnou anomálií lze vysledovat na neomítnutém vnějším líci zdíva věže, patrném z půdního prostoru. Vnější líc zdíva věže nenese stopy následného připojení k předcházející vertikální konstrukci, a to ani zděné, ani vytvořené z nějakého lehčího materiálu. Naopak zcela standardní provedení líce zdíva s rytými spárami svědčí o tom, že loď neměla západní štít ani v době výstavby věže. Dokladem, že se zde však jakási konstrukce tehdy uplatňovala, je vrstva zdíva přibližně ve výši hambalků nynějšího krovu, která takovouto pečlivou úpravu líce postrádá a nasvědčuje, že v této úrovni nebyl prostor v bezprostředním sousedství věže dostupný při výstavbě věže stejně dobře, jako tomu bylo jak v nižších, tak i vyšších partiích.

Na zmíněné spodní kleštině ve vnitřním líci východní zdi věže je dobře zachován negativ další dřevěné, avšak nedochované konstrukce, tvořený celkem pěti kapsami po hraněných trámech, které ve víceméně pravidelných rozestupech stoupaly šikmo vzhůru k západu.

Obr. 5. Pařížov, západní strana interiéru prvního patra věže. Foto J. Varhaník, 2007.

Abb. 5. Pařížov, Westseite des Innenraums des ersten Turmgeschosses. Foto J. Varhaník, 2007.

Obr. 6. Pařížov, vstupní portálek na schodiště v síle zdiva. Foto J. Varhaník, 2007.

Abb. 6. Pařížov, kleines Eingangsportal zur Treppe in Mauerstärke. Foto J. Varhaník, 2007.

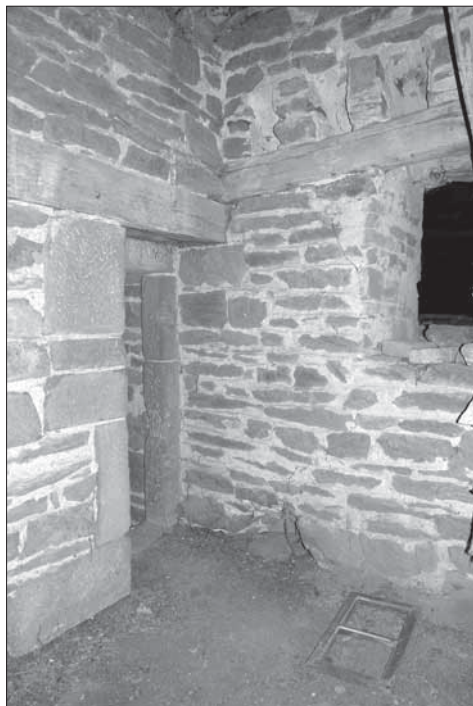
V. Mencl považoval otisk této konstrukce za nosníky pavlače, navazující na plochu zděné podesty nad schodištěm v síle zdiva v úrovni třetího patra, jak bylo výše uvedeno. S touto interpretací však nekorespondují pozůstatky horizontálních konstrukcí podlahy třetího patra, navazujících na uvedenou podestu a zaznamenané již v Soupisu. Nevelký prostor vedle podesty byl totiž překryt trojicí trámů, z nichž severní lícovál s okrajem podesty, jižní přiléhá k vnitřnímu líci jižní stěny věže, prostřední byl situován uprostřed mezi oběma předchozími. Zatímco v západní zdi zůstaly po těchto trámech pouze kapsy, v protější západní zdi se v kapsách zachovaly části jejich zhlaví. Z nesporné existence těchto horizontálních konstrukcí lze tedy dovodit, že podlaha třetího patra, respektive její dřevěná část vedle zmíněné zděné podesty, byla tvořena tradičním způsobem, prkenným záklopem na trojici uvedených trámů, pochopitelně s vynecháním nezbytného otvoru pro vertikální komunikaci, která byla zprostředkována nejspíše obyčejným žebříkem.

Asi o 2,2 m výše byl interiér věže předělen dalším stropem rovněž na trojici trámů. Nabízí se tedy úvaha, zda šikmá stoupající konstrukce nenesla schodiště zprostředkávající spojení mezi třetím a čtvrtým patrem věže. S ohledem na stísněný interiér věže se však nejvíce pravděpodobně, že by byl opatřen vertikální komunikací v podobě schodiště neseného pěticí poměrně masivních trámů, nehledě na okolnost, že takováto vertikální komunikace by zabírala nemalou část celého třetího patra.

Strop čtvrtého patra, který je zároveň podlahou patra zvonového, je opět trámový, ovšem na lících zdiva při zhlavích trámů jsou dobře patrné stopy dodatečného vložení.

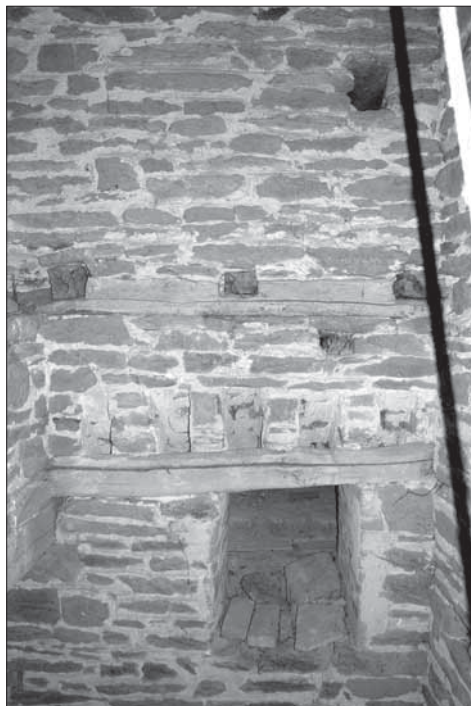
Ve stěnách druhého až čtvrtého patra jsou dochovány poměrně velké otvory po samonosném lešení.

Ve zvonovém patře lze jen obtížně, vzhledem k dřevěným ráámům se žaluziemi, jimiž jsou okna z vnitřní strany zakryta, detailně sledovat utváření románských sdružených oken.

Obr. 7. Pařížov, interiér třetího podlaží věže s pohledem k severovýchodu. Foto J. Varhaník, 2007.

Abb. 7. Pařížov, Innenraum des dritten Turmgeschosses mit Blick nach Nordosten. Foto J. Varhaník, 2007.

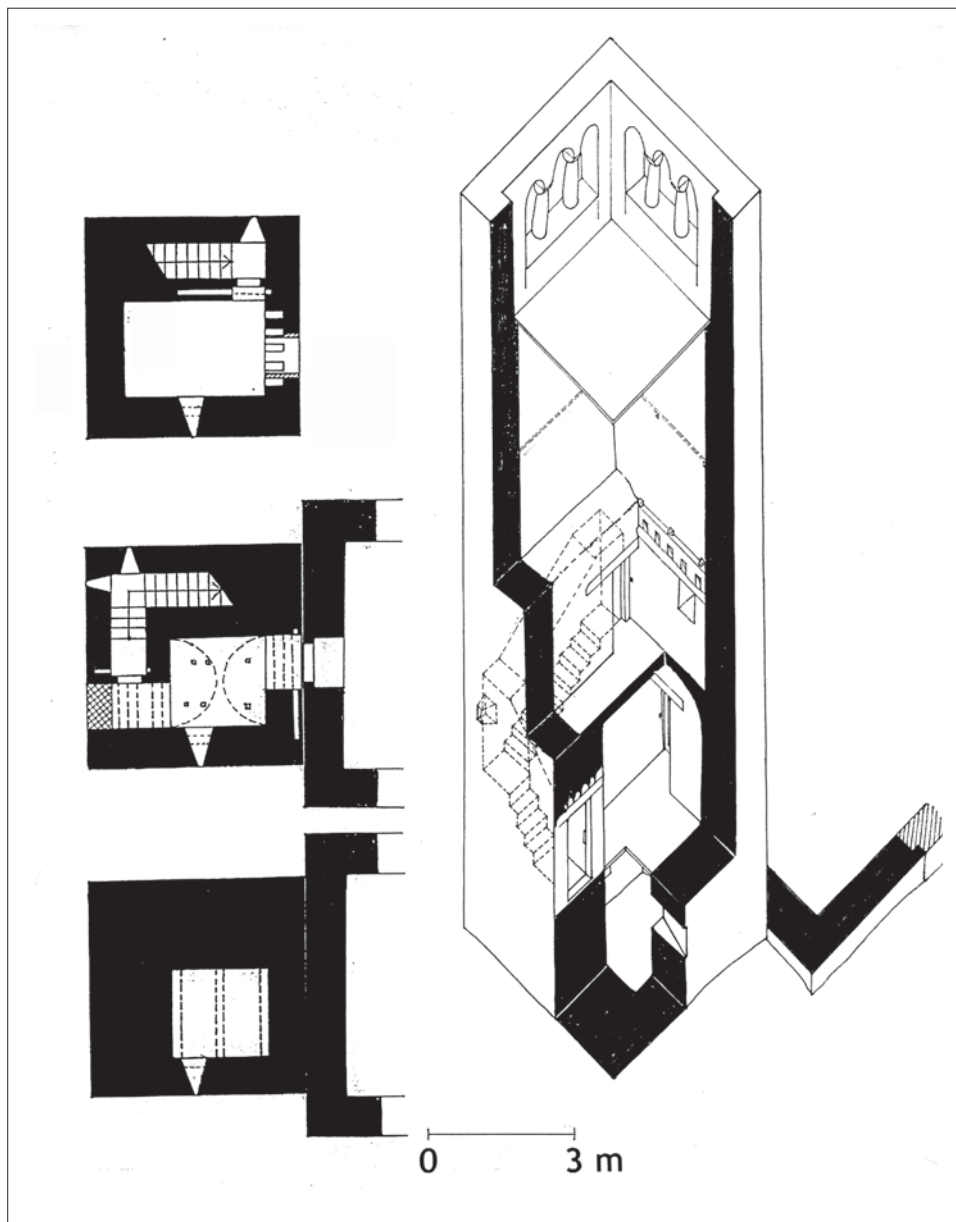
Obr. 8. Pařížov, pozůstatky dřevěných konstrukcí ve východní zdi věže. Foto J. Noll, 2007.

Abb. 8. Pařížov, Überbleibsel der Holzkonstruktion in der Turmostmauer. Foto J. Noll, 2007.

Na válcové sloupky sdužených oken bez hlavic s výraznou entazí dosedají půlkruhová sedla nesoucí záklenky. Sloupky vyrůstají z dodatečně zvýšených, ven mírně skloněných parapetů, nelze proto posoudit, zda byly podloženy patkami. Z vnitřní strany jsou dobře patrné spodní části ostění oken, sestupující pod stávající parapety. Nad dřevěným rámem žaluzie na jižní straně věže je viditelný vrchol západního z trojice záklenků sduženého okna, sestavený z tesaných dílů. Jinak byly všechny viditelné architektonické články románských oken při poslední opravě věže nevhodně překryty silnou vrstvou nátěru. Přesto je patrné, že boky sedel jsou jednoduše členěny vpadlými poli lemovanými úzkou stezkou po svém obvodu.

Jak už zaznamenala starší literatura, ve věži se vyskytuje neobyčejné množství stavebního dřeva, dochovaného převážně v poměrně dobrém stavu. Původní jsou, podle situace v bezprostředním okolí kapes ve zdivu, zřejmě všechny tři trámy stropu přízemí. Zatímco překlady schodiště v síle zdiva byly štípány, jiné díly, zejména překlady špalet štěrbinových okének a průchodů v líci zdiva, jsou velmi pečlivě opracovány. Tyto dubové prvky zjevně měly nahrazovat dovážený, lépe opracovatelný kámen, jehož použití se omezovalo na nepočetné architektonické články a armaturu nároží.

Neobvyklým jevem jsou drobné otvory vyvrtané v čelních stěnách některých těchto překladů. Nejvíce se jich uplatňuje v prvním patře věže. V jednom případě je v tomto otvoru zasazen dřevěný kolík. Není samozřejmě prokazatelné, že jde o původní řešení, nicméně vzhledem k minimálním úpravám interiéru věže za celou dlouhou dobu její existence je třeba tuto eventualitu připustit. Otvory nikdy nejsou situovány v překladech nad vlastními otvory, ale mimo ně, zřejmě aby jejich užívání nezastiňovalo spoře osvětlený interiér nebo nebránilo v komunikaci vstupními otvory. Dalšími dřevěnými prvky jsou kleštiny, osazené v lících zdiva. Přestože se podařilo odebrat několik vzorků pro dendrochronologickou

Obr. 9. Pařížov, náčrt půdorysu prvního až třetího podlaží věže a zjednodušený perspektivní pohled a řez věží. Pro přehlednost nejsou znázorněna okénka schodiště v severní zdi věže. Mřížkovane vyznačena zadržka vstupu do věže zvenčí, šrafované mladší úpravy. Kresba J. Varhaník.

Abb. 9. Pařížov, Grundrißskizze erstes bis drittes Turmgeschoß und vereinfachte Perspektivansicht und Schnitt durch den Turm. Der Übersichtlichkeit halber werden die Fenster des Treppenaufgangs in der Turmnordmauer nicht dargestellt. Die Vermauerung des Turmeingangs von außen kreuzschraffiert, jüngere Veränderungen schraffiert. Zeichnung J. Varhaník.

expertízu, datování těchto dřevěných konstrukcí nebylo úspěšné, protože sestavená chronologie nebyla spolehlivě synchronizovatelná se současnou standardní chronologií dubu pro území východních Čech.¹

¹ Podle sdělení Ing. T. Kyncla je důvodem pravděpodobně malá reprezentativnost standardu pro období před rokem 1200. Datování bude možné v budoucnosti po zkvalitnění datovacího standardu.

Z hlediska interpretace dřevěných konstrukcí zůstává otevřenou otázkou zřetelný otisk pětice trámů směřujících od východní stěny věže šikmo vzhůru.

Mimořádně pozoruhodný je systém zajištění refugia ve věži. Vstup zvenčí v úrovni prvního patra věže od západu je zazděn a zvenčí není pod novou vrstvou omítky vůbec patrný. Vstup z tribuny byl uzavírán dveřmi, které bylo možné zajistit závorou, zasouvanou do dřevem vyložené kapsy ve zdivu věže. Odlišným způsobem byl zajištěn nástup na schodiště v síle zdiva. Za ostěním portálku chybí stopy po osazení dveří, nicméně poškození vnitřní hrany jeho levé (západní) stojky dokládá, že se nejspíše uplatňovaly kovové závěsy. Podle analogií se lze přiklonit k závěru, že tato úprava nepatřila k originálnímu řešení a že se původně tento portálek v případě potřeby zajišťoval volnou dřevěnou deskou, která byla zevnitř vzepřena závorou. Ta spočívala v poměrně krátké kapse v tenké západní zdi a na protější straně shora zapadala do vysokého, ale mělkého vybrání v líci zdiva. Uzavírání mohlo být i další, obdobně utvářený portálek na konci schodiště, vedoucí do interiéru druhého patra věže. Vzhledem k tomu, že vnitřní z dvojice dřevěných překladů jeho špalety je poškozen, nelze vysledovat, zda se zde rovněž uplatňovaly dveře jako v případě vstupu do věže z tribuny, či zda se tento otvor uzavíral pouze volnou deskou, jako tomu bylo u nástupu na schodiště. Z poškození stojek ostění je zřejmé, že také zde byly dodatečně osazeny kovové závěsy pro dveřní křídlo. Uzavření portálku zajišťovala opět horizontální zápora, zasouvaná do dlouhé kapsy v západní stěně špalety.

Důslednost, s jakou bylo řešeno uzavírání refugia, je překvapující. Přestože u původního vstupu do lodě nelze prokázat, zda byl rovněž zajištěn závorou, je to s ohledem na známé analogie více než pravděpodobné. Útočník, který by se pokoušel proniknout do refugia ve věži, by tak musel překonat celou řadu překážek, z nichž první lze předpokládat právě v uzavřeném vstupu do lodě. Pokud by se mu podařilo vniknout do interiéru lodě, musel by vystoupit na tribunu, přičemž dřevěné schody spojující ji s úrovní lodi byly v případě nebezpečí nejspíše odstranitelné. Po dosažení tribuny mu však stály v cestě tři další dobře zajištěné portálky. Je sice třeba připustit, že v nevelké věži existence zděného schodiště v obou nižších patrech výrazně omezila její vnitřní prostor, naproti tomu ji však zásadním způsobem zhodnotila pro případné refugiální využití.

Tento racionální systém nápadně kontrastuje s vybavením mladších bergfritů v českých zemích, kde uzavírání přístupové komunikace takovouto důslednost obvykle postrádá a srovnatelným způsobem bývá zajištěn pouze vlastní vstup zvenčí a pak zpravidla nástup na schodiště v síle zdiva, pokud se zde vůbec uplatňuje (Varhaník 1999). Tento rozdíl je o to nápadnější, že v případě bergfritů jde o stavby fortifikační, byť neschopné aktivní obrany jinak než z úrovně ochozu, zatímco románské kostely nebyly zásadně budovány jako fortifikační stavby. Jejich refugiální funkci nelze v žádném případě zaměňovat s funkcí obrannou a samotný výskyt prvků zvyšujících odolnost těchto budov je neumožňuje klasifikovat jako opevněné kostely.

Přestože se zatím nepodařilo naplnit více než před třemi desítkami let vyjádřené očekávání datace kostela exaktními metodami, nemůže být pochyb, že interiér věže pařížovského kostela představuje v mnoha ohledech výjimečný doklad hmotné kultury raného středověku. Za vysokou míru autenticity zde nepochybně vdčíme perifernímu postavení kostela, a v důsledku toho absenci jakýchkoli závažnějších stavebních zásahů kromě nejnnutnější údržby. Významná je zejména okolnost, že zde nedošlo k žádným puristickým zásahům, častým v 19. a na počátku 20. století, které postihly celou řadu jiných památek.

Prakticky intaktní vybavení věže s minimálními pozdějšími zásahy představuje mimořádně cenný doklad úrovně kamenické, zednické a tesařské práce v románském slohovém období v komplexní podobě.²

K tisku doporučil prof. PhDr. Petr Sommer, CSc.

² Za ochotnou pomoc při přípravě tohoto příspěvku a cenné připomínky děkuji PhDr. J. Nollovi.

Literatura

- BIRNBAUMOVÁ, A.–JANSOVÁ, L., 1929: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Čáslavském. Díl 44. Praha.
- MENCL, V., 1965: Panské tribuny v naší románské architektuře, Umění XIII, 29–62.
- MERHAUTOVÁ, A., 1971: Raně středověká architektura v Čechách. Praha.
- POCHE E. A KOL., 1980: Umělecké památky Čech III. Editor Emanuel Poche. Praha.
- RADOVÁ-ŠTIKOVÁ, M.–ŠKABRADA, J., 1976: Příspěvek k poznání románských stavebních postupů, Umění XXIV, 274–278.
- ŠKABRADA, J.–SMETÁNKA, Z., 1974: K metodice povrchového průzkumu raně středověké vesnice, Památková péče 34, 299–306.
- 1975: Nové poznatky o raně středověké architektuře na Čáslavsku, Umění XXIII, 262–266.
- 1977: K možností dendrochronologického a radiokarbonového datování románských kostelů. In: Středověká archeologie a studium počátků měst. Sborník příspěvků přednesených na celostátní konferenci středověkých archeologů v Hradci Králové 22.–27. září 1975, 236–240. Praha.
- VARHANÍK, J., 1999: Středověký vesnický kostel jako refugium, AH 24, 313–317.

Zusammenfassung

Pařížov (Bezirk Chrudim) – ein über den Standard hinausgehendes Refugium im Turm der romanischen Dorfkirche.

Vom romanischen Kirchenbau ist der Turm und ein Teil des Kirchenschiffmauerwerks mit einem Portalfragment an der Südseite erhalten geblieben. Vor der Westfront des Schiffs tritt ein schlanker Prismenurm mit einem niedrigen Zeltdach hervor. Im letzten Turmgeschoß öffnen sich nach allen Seiten hin dreiteilige romanische Verbundfenster mit Ausnahme der Westseite, wo nachträglich zwei einfache, oben halbkreisförmig abgeschlossene Öffnungen eingelassen wurden. Die Kirche stand offenbar infolge ihrer bescheidenen Architektur bisher eher am Rande des Interesses der kunsthistorischen Literatur.

Der außergewöhnlich gut erhaltene Innenraum des Turms enthält eine große Menge an Bauholz – Stürze der Fenster- und Durchgangslaibungen, die Treppe abdeckende Bretter und Maueranker. Der Raum des mit einem Tonnengewölbe versehenen ersten Turmgeschosses war auf der Westseite direkt von außen her durch ein später vermauertes kleines Portal sowie von einer Empore im Westteil des Kirchenschiffs aus zugänglich. Das Turmerdgeschoß ist lediglich von oben her zugänglich. Bemerkenswert ist die über den Standard hinausgehende Sicherung des Refugiums im Turm. Das kleine Portal von der Empore in das erste Turmgeschoß, der Zugang zur Treppe in Mauerstärke und der Eingang zum zweiten Turmgeschoß waren mit Riegeln verschlossen und gesichert. Die Holzelemente konnten dendrochronologisch bisher noch nicht datiert werden, wahrscheinlich wegen des nur wenig repräsentablen Status des Standards für die Zeit vor dem Jahr 1200. Eine Datierung wird in Zukunft nach qualitativer Verbesserung des Datierungsstandards möglich sein.

Die praktisch intakte Ausstattung des Turms mit nur minimalen späteren Eingriffen stellt in komplexer Form einen außerordentlich wertvollen Beleg für das Niveau der Steinmetz-, Maurer- und Zimmermannsarbeiten in der romanischen Stilepoche dar.

Übersetzung: Bernd Magar